

STORTINGET

Representantforslag 227 S

(2021–2022)

fra stortingsrepresentantene Erlend Wiborg, Silje Hjemdal, Carl I. Hagen
og Himanshu Gulati

Dokument 8:227 S (2021–2022)

Representantforslag fra stortingsrepresentantene Erlend Wiborg, Silje Hjemdal, Carl I. Hagen og Himanshu Gulati om en strategi for å sikre akademisk frihet

Til Stortinget

Bakgrunn

Opp gjennom historien har forskere, professorer, vitenskapsmenn, forfattere og andre intellektuelle måttet betale en høy pris og opplevd forsøk på sensur i sine forsøk på å utfordre myndighetene eller å opplyse offentligheten. Akademia har av denne grunn tradisjonelt blitt sett på som ytringsfriheten og det frie ords fremste forsvarere.

De siste årene har det med regelmessighet blitt skrevet om ytringsfrihetens kår i både akademia og samfunnet generelt. «Woke»-bevegelsen og «kanselleringskulturen» har også aktualisert dette temaet. Det er også satt ned en egen ytringsfrihetskommisjon av regjeringen, i tillegg til at Anine Kierulf har ledet en egen ekspertgruppe for akademisk ytringsfrihet, som den 30. mars i år la frem NOU 2022:2 Akademisk ytringsfrihet.

Status for ytringsfriheten i Norge er gjenstand for et forskningsprosjekt om ytringsfrihetens vilkår i dagens samfunn, ledet av Institutt for samfunnsforskning (ISF) på oppdrag fra Fritt Ord. Prosjektet kartlegger befolkningens og enkeltgruppers erfaringer med og holdninger til ytringsfrihet og hvor grensene går for hva som kan ytres i norsk offentlighet. Nylig ble resultatene fra en omfattende spørreundersøkelse om ytringsfrihet og ytringskli-

ma i akademia, som er en del av dette prosjektet, lagt frem. Det ble også gjort dybdeintervjuer med 49 forskere knyttet til klima-, innvandrings- og kjønnsforskning. Studien har gitt oppsiktsvekkende funn som forslagsstillerne mener viser at ytringsfriheten i akademia er under press.

Undersøkelsen viser blant annet at et stort flertall av akademikere/forskere stemmer på partier som tilhører venstresiden. Mens 16,2 prosent av befolkningen som helhet stemte på partiene Rødt, Sosialistisk Venstreparti eller Miljøpartiet De Grønne ved forrige stortingsvalg, er oppslutningen i enkelte av de akademiske gruppene opp mot 60 prosent for disse tre partiene. Her er noen flere funn fra undersøkelsen:

- 42 prosent av befolkningen mener at forskere lar seg påvirke av politisk ståsted.
- 57 prosent av akademikerne mener politisk korrekthet er et problem.
- 21 prosent av forskere sier at de har unnlatt å realisere en forskningsidé grunnet frykt for å utfordre kolleger.

Disse funnene gir grunn for bekymring hva gjelder hvilke temaer det settes fokus på, hvilke vedtatte sannheter som utfordres, og hva som vektlegges ved resultatfremleggelser. Som funnene i rapporten allerede tyder på, kan det ensidige politiske tankegodset i akademiske miljøer være med på å redusere takhøyden og aksepten for fri og uavhengig alternativ tenkning. I verste fall kan dette være et demokratisk problem som gjør at man ikke får en fri og uavhengig forskning uten forutinntatte agendaer.

Akademia bør være den fremste «institusjonen» som står opp for og forsker på alt som er av samfunnets

interesse, uten forutinntatte politiske preferanser. Der- som ikke befolkningen kan være trygg på at forskning skjer med et uavhengig og samfunnsvitenskapelig utgangspunkt til det beste for samfunnet, kan det skade tilliten til akademia og vitenskapen som helhet. Man må være trygg på at også betente studier blir publisert. Dette er ifølge denne studien et helt klart problem som må løses. Kierulf-utvalget peker også på selvsensur som en stor årsak til den pressede ytringsfriheten i akademia. Forskere er ofte redd for hva kolleger vil mene om hans eller hennes funn.

Utvalget viser videre til at kanselleringskulturen gjør at de med avvikende meninger forsøkes utstøtt. Fremfor å møtes med argumenter opplever mange å bli hindret fra å delta i den offentlige debatten. En er vitne til en trend med vranglesing av synspunkter man ikke selv er enig i.

Kanselleringskulturen har vært gjenstand for kraftig debatt i blant annet USA. Selv om debatten ikke har vært like høyt på agendaen i Norge, bør tendensene man har sett, være en vekker om at frie og uavhengige akademiske miljøer, samt en fri og uavhengig offentlig debatt, bør hegnes om og beskyttes. Noen mener at dette er et stort problem, mens andre fornekte at dette i det hele tatt er et problem. Kierulf-utvalget ser ut til å mene at sannheten ligger et sted midt imellom. Samfunnet er uansett tjent med en opplyst og kunnskapsbasert debatt.

Utvalget beskriver disse eksemplene på kanselleringskultur i norsk akademia:

- Forskere som blir eller blir forsøkt avinvitert til debatter eller undervisning som følge av noe de har sagt.
- Undervisere eller undervisning som boikottes.

Kierulf-utvalget peker på tre grunner til hvorfor det ikke er akademisk ytringsfrihet:

1. Svak kollegial støtte: Forskere er ikke flinke nok til å støtte kolleger. Tall viser at forskere frykter for reaksjoner fra kolleger. Det er en av hovedårsakene til at mange velger ikke å ytre seg i mediene. Dette gjelder også ytringer internt, særlig for midlertidig ansatte.
2. Konformitetskultur: Deler av akademia preges av manglende meningsmangfold. Ifølge Institutt for samfunnsforskning er forskere mer venstreorienterte enn befolkningen flest.
3. Tøft debattklima i mediene: Forskere frykter en polarisert debatt i sosiale og tradisjonelle medier. Flere vegrer seg for å formidle i slike kanaler på grunn av faren for hets. De frykter også tabloide vinklinger i avisene.

De vitenskapelig ansatte må bruke mye av sin tid på å søke om midler til å forske fremfor å bruke denne tiden på å forske. Andelen politisk styrt oppdragsforskning og programforskning er stor, noe som både går ut over den frie grunnforskningen og medfører økt byråkrati.

Utdanningsinstitusjonene har et særlig ansvar for å bevare og styrke den akademiske friheten. Et konkret eksempel fra Universitetet i Oslo (UiO) fra 2020 er da universitetsstyret bestemte at det skulle lages en helhetlig klima- og miljøstrategi for UiO. En arbeidsgruppe ble oppnevnt og gitt mandat til å utvikle et forslag til en slik strategi. Denne strategien, i kombinasjon med den nye universitets- og høyskoleloven som ble vedtatt før sommeren 2021, hvor det fastslås at

«Universiteter og høyskolars formål er å (...) d) bidra til en miljømessig, sosialt og økonomisk bærekraftig utvikling»,

innebærer etter forslagsstillernes mening i praksis en reduksjon av den tradisjonelle akademiske friheten. Dette handler ikke om motstand mot fokus på bærekraft, noe som tvert imot er av stor viktighet, men at man gjennom slike føringer ensretter hva det forskes på. Forslagsstillerne har fått flere innspill fra forskere som forteller at deres prosjekter ikke godkjennes for finansiering med mindre de skriver bærekraft, klima eller miljø inn som viktige elementer.

Opplysningstidens tanke var at samfunnet generelt bør fremme forskning, særlig såkalt grunnforskning, fordi det er umulig å forutsi hvilke forskningsprosjekter som vil ha gode eller dårlige konsekvenser. Man anerkjenner menneskenes og politikkens begrensninger. Politisk styring og «strategier» ble på mange måter ansett som en inngripen i forskernes rolle som frie akademikere. Den nye universitets- og høyskoleloven og den nye strategien til UiO kan sies å bryte med dette idealet. Sistnevnte sier også at forskning som ikke passer inn i strategien, ikke skal få midler fra universitetet.

En slik utvikling, i kombinasjon med lav takhøyde, høy grad av politisk korrekthet og et ensidig politisk tankegods i enkelte akademiske miljøer, bør gi grunn til bekymring. Ekspertgruppen for akademisk ytringsfrihet har kommet med flere anbefalinger som trolig vil bli debattert og vurdert i tiden fremover. Forslagsstillerne er imidlertid av den oppfatning at det haster med å ytterligere presisere og stadfeste betydningen av akademisk frihet som en pilar i utdannings- og forskningssektoren samt å binde regjeringen til å komme med konkrete tiltak som adresserer de utfordringer som er redegjort for i dette forslaget.

Forslag

På denne bakgrunn fremmes følgende

f o r s l a g:

1. Stortinget ber regjeringen komme med konkrete tiltak for å sikre økt ytringsfrihet, undervisningsfrihet og forskningsfrihet ved akademiske institusjoner.
2. Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med et lovforslag som implementerer de delene av Kierulf-utvalgets forslag som vurderes som hensiktsmessige.
3. Stortinget ber regjeringen presisere og styrke betydningen av akademisk frihet som en hjørnestein innen utdanning og forskning i eksisterende styringsdokumenter for høyere utdannings- og forskningssektoren.

8. april 2022

Erlend Wiborg

Silje Hjemdal

Carl I. Hagen

Himanshu Gulati

